

Išorinės diversifikacijos sąlygojamų koleginio aukštojo mokslo ir darbo rinkos institucijų santykis

Vida Navickienė

Tarptautinės teisės ir verslo aukštosios mokyklos lektorė

ANOTACIJA

Straipsnyje yra pristatoma kokybinio tyrimo – kolegijų akademinės bendruomenės požiūrio į bendradarbiavimą su socialiniais partneriais ar kitais darbo rinkos atstovais – analizė. Temos aktualumą ir naujumą lemia tai, jog kolegijų ir darbdavių bendradarbiavimo santykis ir neišnaudojamos galimybės (užsakomieji taikomieji tyrimai) atskleidžiami per subjektyvų akademinės bendruomenės požiūrį, kurio neįmanoma parodyti rengiant formalias ataskaitas ar kitą medžiagą išoriniams koleginio aukštojo mokslo institucijų vertintojams. Straipsnyje keliamos problemos ne tik dėl dažnai pasyvaus darbo rinkos atstovų požiūrio į bendradarbiavimą su kolegijomis, bet ir kitos, kurias inspiruoja biurokratinė (ilgai priimami sprendimai, nelankstūs ar sunkiai keičiami teisės aktai ir kt.) vyriausybės sistema, trukdanti glaudesniems kolegijų bei darbo rinkos institucijų santykiams. Be to, straipsnyje nagrinėjamas išorinės koleginio aukštojo mokslo diversifikacijos (privачios – valstybinės, socialinės – techninės, regioninės – didžiųjų miestų kolegijos) įtaka bendradarbiavimui su socialiniais partneriais ar kitais darbo rinkos atstovais.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: koleginio aukštojo mokslo institucijos, socialiniai partneriai, bendradarbiavimo santykis, išorinė diversifikacija.

ABSTRACT

This paper presents an analysis of a qualitative study on the attitudes of the academic community of non-university higher education institutions (colleges) towards cooperation with social partners and other representatives of the labour market. The relevance and novelty of this topic are determined by the fact that cooperation relationship between colleges and employers as well as unused opportunities (in terms of applied research) are disclosed by means of a subjective approach of the academic community which is impossible to demonstrate in formal reports or other material prepared for external appraisers of non-university higher education institutions. The article highlights the problem of a frequently passive attitude of labour market representatives towards cooperation with colleges, which is seen as an impediment to the development of a competitive knowledge economy. The authors look at the system of government bureaucracy which prevents closer relationships between non-university higher education institutions and the labour market. In addition, the article deals with the impact of external diversification of non-university higher education (private – public, social – technical, region – city) on the cooperation with social partners and other representatives of the labour market.

KEYWORDS: non-university higher education institutions, institution, social partners, cooperation relationship, external diversification.

Įvadas

Tradiciškai aukštasis mokslas ilgą laiką buvo atskirtas nuo visuomenės, traktuotas kaip autonomiška institucija, tačiau nuo XX a. vidurio pati visuomenė ėmė kelti aukštajam mokslui kaip socialinei institucijai įvairius savo reikalavimus, kuriuos lėmė žinių (informacijos, technologijos) visuomenės vystymosi tendencijos. Aukštasis mokslas, veikiamas įvairių socialinių veiksnių bei reaguodamas į jų spaudimą, iš elitinio tapo masiniu, taip sudarydamas geresnę prieinamumą skirtingiems visuomenės sluoksniams.

Žinių visuomenės bei masinio mokslo paradigmos lėmė aukštojo mokslo diversifikaciją: kūrėsi į skirtingas misijas besiorientuojančios aukštojo mokslo institucijos, šalia universitetų pradėjo veikti neuniversitetinės¹ aukštojo mokslo mokyklos – kolegijos, pasiūliusios visuomenei platų į profesinę kvalifikaciją orientuotų mokymo programų diapazoną. Daugelio šalių vyriausybės misijų ir mokomosios galimybės įvairovę, sąlygojamą socialinių veiksnių, vertina ir pripažįsta kaip viešą naudą (Hazelkorn *et al.*, 2008), tačiau šis procesas kelia ir probleminių klausimų: kas turėtų lemti šiuos procesus, kaip tai turi būti nustatoma ir reguliuojama, koks turėtų būti politinis, ekonominis indėlis į aukštąjį mokslą, kad būtų garantuojamas sėkmingas dalyvavimas globaliniame pasaulinio mokslo ir žinių visuomenės kontekste?

Lietuvos aukštojo mokslo sistema jau beveik prieš dešimtmetį patyrė diversifikaciją, perėjo į binarinę sistemą ir įkūrė neuniversitetinio aukštojo mokslo institucijas, kurios taip pat sąlygojamos išorinės diversifikacijos. Tačiau iki šiol kolegijoms keliami įvairūs pagrįsti ir nepagrįsti reikalavimai, kadangi nuolat lyginama su universitetinio aukštojo mokslo sektoriumi. Ypač dažnai diskutuojamas kolegijų studijų kokybės klausimas. Šiuo tikslu kolegijų akademinė bendruomenė rengia savianalizę, bet tai yra formalizuota ataskaita tiek save įvertinti, tiek ir išorės vertintojams parodyti nuveiktus darbus. Savianalizėje ar kitose ataskaitose yra surinkti ir surašyti faktai, tačiau visiškai neišryškėja kolegijų akademinės bendruomenės subjektyvus požiūris į vertinamus dalykus bei pastangos, įdėtos į jau turimus rezultatus. Lietuvoje iki šiol buvo atlikti tik pavieniai, atskirų kolegijų lygiu, socialinės partnerystės tyrimai (pvz., Šedžiuvienė, Valentienė, 2004; Gumuliauskienė, Šedžiuvienė, 2002), tačiau nei viename iš jų nebuvo kalbama apie kylančias problemas dėl bendradarbiavimo su socialiniais partneriais ar kitais darbdaviais, dėl aukštąjį mokslą kurojančiose institucijose vilkinamų sprendimų, nelanksčių ar net taisytinių teisės aktų –

¹ 2009 m. gegužės 12 d. įsigaliojus naujam Mokslo ir studijų įstatymui – koleginis aukštasis mokslas (*Valstybės žinios*, 2009, Nr. 54-2140).

visa tai dažnai trukdo glaudesniai bendradarbiavimui. Be to, tyrimo naujumą lemia ir tai, jog Lietuvos mokslinėje plotmėje dar nebuvo nagrinėjama kolegijų ir socialinių partnerių, kitų darbdavių bendradarbiavimo santykis per koleginio aukštojo mokslo išorinės diversifikacijos prizmę. Kadangi kokybinis tyrimas, leidžiantis į tiriamą objektą pažvelgti subjektyviau ir *atskleisti įvairesnes įžvalgas*, atliktas visų Lietuvos kolegijų mastu, tad bendradarbiavimo santykio skirtumas matomas tarp valstybinių ir privačių kolegijų, tarp esančių Vilniuje ir kituose regionuose ir pan.

Tikslas – išanalizuoti koleginio aukštojo mokslo institucijų, sąlygojamų išorinės diversifikacijos, akademinės bendruomenės požiūrį į bendradarbiavimą su socialiniais partneriais ar kitais darbdaviais.

Tyrimo metodai. Kokybinis tyrimas. Grupinis giluminis pusiau struktūruotas interviu. Pasirinkta homogeninių atvejų atrankos strategija. Grupės dydis – 5–7 informantai. Formuotos šešios grupės iš įvairių kolegijų akademinės bendruomenės narių: direktoriaus pavaduotojas akademinėi veiklai, dekanai, prodekanai, katedrų ir įvairių skyrių, centrų vedėjai, tarp jų ir dėstytojai. Kolegijų atrankai naudojama kriterinė atranka. Focus grupės organizuotos privačiose ir valstybinėse Vilniaus bei kitų regionų (Alytaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Utenos) kolegijose.

1. Aukštojo mokslo, kaip organizacijos, vyriausybės ir darbo rinkos institucijų siektinas santykis

Aukštojo mokslo diversifikacija daugiausia vyko dėl spartėjančių ekonominių pokyčių ir visuomenės poreikių (platesnio aukštojo mokslo prieinamumo, įgyti naujų kvalifikacijų ar jas atnaujinti ir pan.) tenkinimo (nors, pavyzdžiui, Teixeira, Amaral (2001) laikosi nuomonės, jog diversifikacijos procesas buvo paskatintas būtent tik ekonominės jėgos), todėl kelios socialinės grupės iš diversifikacijos siekia sau naudos:

- politikai norėdami spręsti finansavimo problemas;
- visuomenė – didesnio aukštojo mokslo prieinamumo;
- darbo rinkos atstovai – greitai parengtų kvalifikuotų specialistų naujoms, specifinėms darbo vietoms užpildyti.

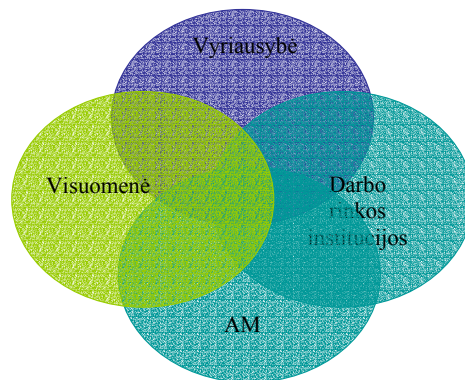
Tad galima teigti, jog aukštasis mokslas, kaip organizacija, yra veikiamas politinių, ekonominių ir socialinių sąlygų.

Traktuojant aukštąjį mokslą kaip visuomenės organizacijos formą, jai taikytini organizacijos teorijos principai. Todėl Vught (2008) teigia, jog aukštojo

išsilavinimo sistema, būdama atvira savo aplinkai, sugeba gauti įvestis (studentų, finansų ir kitų išteklių forma) ir tiekti produkciją (absolventų, tyrinėjimo, rezultatų ir konsultacijų forma). Tačiau tam, kad išliktų, aukštojo mokslo organizacijos turi gauti nuolatinį ir pakankamą išteklių aprūpinimą iš jų aplinkų. Taigi siekiant tenkinti efektyvumo kriterijų, turėtų būti nustatytas tikslus santykis tarp visų keturių grupių (1 pav.).

Žinant, jog aukštasis išsilavinimas tampa vis svarbesnis ekonomikos plėtrai ir socialiniam vystymuisi, žinių visuomenėje reikia siekti glaudaus bendradarbiavimo tarp skirtingų grupių – vyriausybės, visuomenės, verslo ir mokslo. Visų vaidmenys yra būtini, ir kiekvienam reikia vienas kito tam, kad vyktų sėkmingi procesai (Reinhartsen, 2003; cit. Vukasović, 2003): šalių vyriausybės politika reguliuoja diversifikacijos procesus tam, kad aukštojo mokslo sistema nepereitų į struktūrinį vienodumą; visuomenė turi galimybę rinktis ir siekti aukštojo mokslo; darbo rinkos institucijos tenkina savo poreikius gaudamos reikiamos – dažnai specializuotos – kvalifikacijos specialistus; gerėjantis išsimokslinimas veda prie ekonominio vystymosi, visuomenės gyvenimo kokybės.

Žinių visuomenėje žmonių gerovė yra priklausoma nuo gebėjimo sukurti ir pritaikyti žinias, o ekonominis vystymasis – nuo gebėjimo dirbti su naudingomis žiniomis. Šiuolaikiniame dinamiškame socialinių, technologinių, mokslo pakitimų pasaulyje aukštasis mokslas orientuojamas į žiniomis grįstos ekonomikos vystymą ir kėlimą. Šalių vyriausybės yra raginamos kuo labiau prisidėti prie novatoriško tretinio išsimokslinimo įstaigų tapsmo ir būti atviroms pasaulinio masto konkurencingos žinių ekonomikos reikalavimams (The World Bank, 2002).

1 pav. Skirtingų grupių bendradarbiavimas žinių visuomenėje

Žinių ekonomikos plėtra užtikrinama per glaudų aukštojo mokslo ir visuomenės ryšį. Šiame procese yra trys vyriausybės pareigos (Salmi, 2003):

- *suformuoti nuoseklią politikos struktūrą* (reformuotas aukštasis mokslas, numatant aiškią ilgalaikę viziją);
- *aprūpinti įgalinančią reguliavimo aplinką*. Pagrindiniai matmenys tokio reguliavimo, orientuoto į nustatytos naujovės ugdymą ir privataus išsimokslinimo sąlygų stimuliavimą, yra taisyklės kurti naujas įstaigas, kokybės garantijos mechanizmai, finansinis atsakingumas viešosioms institucijoms, intelektualios nuosavybės teisės;
- *pasiūlyti tinkamus finansinius stimulus*. Mechanizmai, kurie veda įstaigas į kokybę, efektyvumą, apima biudžeto paskirstymo formules, prijungiančias išteklius įstaigų vykdymui; raginimai įstaigų išteklių mobilizacijai; konkurencingi investicijų fondai kokybei pagerinti; studentų finansinės pagalbos programos.

Taigi ne tik aukštasis mokslas turi tenkinti darbo rinkos institucijų poreikius, bet ir patys darbdaviai turi įdėti savo indėlį į aukštąjį mokslą; tarp aukštojo mokslo, kaip organizacijos, darbdavių ir vyriausybės turėtų būti nustatytas aiškus, glaudus bendradarbiavimo santykis – tik esant tokiai situacijai bus kuriamama konkurencinga žinių ekonomika.

2. Kolegijų akademinės bendruomenės požiūris į bendradarbiavimą su socialiniais partneriais, kitais darbdaviais

Kadangi mokslinėje literatūroje suponuojama mintis, kad turi būti nustatytas santykis tarp aukštojo mokslo, darbo rinkos bei vyriausybės, tad aktualu ištirti realią koleginio aukštojo mokslo padėtį, kolegijos bendruomenių ir socialinių partnerių, kitų darbdavių palaikomą santykį; ar bendradarbiavimas vyksta abipusėmis pastangomis.

Užsakomieji darbo rinkos tyrimai. Kolegijų akademinė bendruomenė mano, jog efektyviausias būdas pritraukti į kolegijas verslo atstovų lėšų yra atlikti jiems tyrimus, tai yra – užsakomuosius tyrimus (kai kurie respondentai nurodė, jog ir „auditorijų nuoma“ yra būdas pritraukti papildomų privačių lėšų). Aukštojo mokslo baltojoje knygoje (1999) kaip viena iš apibrėžiamų kolegijos misijų ir yra „atlikti regionų plėtrai reikalingus taikomuosius tyrimus ir mokslo bei technologijų plėtros darbus“. Tačiau taikomųjų tyrimų (ir ne tik užsakomųjų) atlikimas kelia pakankamai daug sunkumų. Tiriamieji kalbėjo, jog

jiems yra žinomi būdai, kad užsienio universitetai, kolegijos turi savo rėmėjų, su jais palaikomi nuolatiniai ryšiai, „pavyzdžiui, Vokietijoje, tokioms įmonėms taikomos mokesčių lengvatos“, tačiau, respondentų teigimu, „Lietuvoje tokios tradicijos dar nėra susiformavusios.“ Tad daugelio kolegijų akademinė bendruomenė yra daugmaž patenkinta nors ir nedideliais savo laimėjimais – augančiu pripažinimu tarp verslo atstovų.

Analizuojant gautus tyrimo duomenis yra matomas skirtumas tarp privačių ir valstybinių kolegijų atliekant/dėl siekiamos galimybės atlikti užsakomuosius darbo rinkos tyrimus. Privačių kolegijų respondentai teigia, jog jų „*pagrindinis pajamų šaltinis yra studentų mokestis už studijas, kuris daugmaž patenkina finansinius poreikius*“, tad jie nėra priversti ar labai suinteresuoti ieškoti būdų ir galimybių kuo daugiau atlikti užsakomųjų tyrimų. Akivaizdūs du veiksniai, lemiantys retai vykdomus/nevykdomus taikomuosius užsakomuosius tyrimus privačiose kolegijose.

Pirma, privačiose kolegijose yra vykdomos tik socialinių mokslų, ekonominių kryptių programos, tad jų akademinė bendruomenė mano, kad bendradarbiavimas vykdant užsakomuosius tyrimus labiau galimas technines programas realizuojančioms kolegijoms. Taigi galima teigti, jog tiesiog nėra tokio poreikio arba kolegijos negeba savęs pristatyti kaip tinkamos ir gebančios atlikti užsakomuosius taikomuosius tyrimus. Taip pat pažymėtina, kad visose kolegijose tyrimų atlikimas dažniausiai yra pačių dėstytojų iniciatyva. Todėl kyla problema, kurią iškėlė visi respondentai – kolegijų dėstytojai turi per didelį kontaktinių valandų krūvį, tad nelieta laiko atlikti tyrimus ar kitus mokslo taikomuosius darbus.

Antra, privačios kolegijos yra dideliuose miestuose, todėl dėl konkurencijos faktiškai negauna jokių užsakomųjų tyrimų iš darbdavių. Iškyla problema ir dėl pačios „taikomasis tyrimas“ sąvokos supratimo. Nors, pasak Žibėnienės (2007), tai yra ne tik kolegijų akademinės bendruomenės problema, bet ir skirtinga taikomųjų tyrimų samprata teisės aktuose, prieštaringa išorinių vertintojų samprata mokslo taikomųjų tyrimų srityje, neaiškūs, pernelyg universalūs mokslo taikomosios veiklos vertinimo metodiniai nurodymai, reikalavimai ir vertinimo subjektyvumas. Mokslininkės teigimu, taip pat nepakankamai kokybiškai parengti teisės aktai, mokslinės produkcijos vertinimo metodika apsunkina mokslo taikomųjų tyrimų srities objektyvų įvertinimą. Jeigu vertinti pagal Mokslo ir studijų institucijų mokslinės produkcijos formaliojo vertinimo metodikoje (2006) priskirtą mokslo produkciją taikomiesiems mokslo darbams (mokslo žodynai, mokslo žinynai, mokslo enciklopedijos, mokslinės bibliografijos, mokslo atlasai, mokslo katalogai, moksliniai paminklų sąvadai,

moksliniai teisės aktų komentarai, mokslinė literatūros ir meno kritika), aki-vaizdu, jog tai yra ne koleginio aukštojo mokslo institucijų veikla.

Kitą problemą dėl taikomųjų tyrimų Lietuvoje yra iškėlęs Neuniversitetinių aukštųjų mokyklų Europos tinklas (*European Network for Universities of Applied Sciences*). Jis pristatytoje atlikto tyrimo analizėje (Research..., 2009) dėl taikomojo tyrimo Lisabonos ir Bolonijos proceso kontekste vaidmens Europos aukštojo mokslo institucijose pabrėžė, kad tarp tyrime dalyvavusių šalių Lietuva, Estija ir Portugalija sudaro paskutinę grupę. Mūsų valstybės kolegijos priskiriamos žemiausiajai grupei, kadangi nėra apibrėžtos jokios aiškios struktūros, kaip kolegijos turi atlikti taikomąjį tyrimą. Tuo tarpu kitos šalys, ypač Prancūzija, Danija, apibūdinamos kaip stipriai vykdančios taikomuosius tyrimus bendradarbiaudamos su universitetais. Danijoje universiteto kolegijos funkcionuoja kaip regioniniai į paraišką sutelkti žinių centrai, sudarantys tyrimo sutartis su universitetais.

Taigi esant įvairiems, nevienodiems taikomojo tyrimo apibrėžimams, nesant tiksliai apibrėžtos jų struktūros, kai kurie respondentai ir studentų baigiamuosius darbus priskiria prie užsakomųjų taikomųjų tyrimų. Be abejo, yra atvejų, kai įmonės pasinaudodamos proga prašo nemokamai atlikti tam tikrą tyrimą – juk studentui reikia rašyti darbą, eiti į tam tikrą įmonę ir tartis dėl tyrimo atlikimo galimybes. Šią situaciją gali išnaudoti kolegijų akademinė bendruomenė – ji pasirinktai įmonei turėtų pristatyti tyrimo atlikimo būtinybę, įrodyti, kokia iš to bus nauda įmonei, be to, tai bus puiki reklama ir informacijos skleidimas apie kolegijų siūlomą galimybę ir gebėjimą atlikti tyrimus. Tačiau ir vėl kyla problema, susijusi su dėstytojų užimtumu bei kvalifikacijos atlikti tyrimus spragomis: baigiamiesiems darbams dažnai vadovauja dėstytojai praktikai, kurie retai geba gerai atlikti taikomąjį tyrimą; arba ir kiti dėstytojai dėl didelio krūvio (bei mažo apmokėjimo) neskiria tam pakankamai dėmesio.

Kita šios problemos pusė yra ta, jog įmonės, respondentų teigimu, „*gauna gerai atliktą produktą nemokamai*“, todėl kitus kartus taip pat siekiama nemokamai arba už minimalią kainą atlikti tyrimus, savaime suprantama, jog tai kainuoja daug mažiau, negu užsakyti tyrimą apklausos agentūroje.

Daugelio šalių vyriausybės (Prancūzijos, Danijos, Šveicarijos, Vokietijos, Suomijos ir kt.) siekiamos skatinti inovacijas, taikomųjų tyrimų atlikimą per inicijuojamas įvairias programas papildomai skiria lėšų taikomiesiems tyrimams atlikti. Galėdamos pasinaudoti šiomis programų lėšomis aukštojo mokslo institucijos labai pagerino bei sustiprino taikomųjų tyrimų atlikimo kokybę. Neuniversitetinių aukštųjų mokyklų Europos tinklas (Research..., 2009), analizuodamas Europos šalių taikomojo tyrimo instrumentus, Lietuvą išskiria kaip

šalį, kuri neinspiruoja bei nevykdo programų, kurios finansiškai skatintų, remtų taikomųjų tyrimų atlikimą, nors minimas sisteminis finansavimas per tokias programas būtų naudingiausias, kad sustiprintų tyrinėjimo sektorių.

Taigi kolegijos, neturėdamos galimybės sistemaiškai gauti finansavimo tyrimams atlikti, pačios bando ieškoti finansavimo šaltinių, nors patiria pakankamai daug sunkumų. Pavyzdžiui, išanalizavus gautus tyrimo duomenis galima būtų daryti prielaidą, jog Vilniuje yra per daug ir įvairių kolegijų, tad įmonės nežino į kurią kreiptis dėl tyrimų atlikimo ar apskritai nenumano, jog galima į jas kreiptis. Respondentai teigia, kad „Vilniuje darbdaviai daugiau kreipiasi į apklausos agentūras“ – jiems tai yra įprasta ir, matyt, atrodo patikimiau, nors kolegijų akademinė bendruomenė tą patį gali padaryti „mielai, profesionaliai ir daug pigiau“. Tuo tarpu regionuose įmonės labiau pasitiki ir daugiau pateikia tyrimų užsakymų kolegijoms. Darbo rinkos atstovai kreipiasi į regioninių valstybinių kolegijų akademinę bendruomenę dėl užsakomųjų tyrimų atlikimo. Tai susiję su dėstytojų praktikų ar ir kitų įmonių pasiūlytomis temomis baigiamiesiems darbams. Respondentai teigia, jog „*pradžią davė studentų atliekami baigiamieji darbai. Negalima iš karto kreiptis ir prašyti pinigų už atliktą tyrimą. Pirmiausia reikia įeiti į rinką, parodyti, ką sugebi, ir tik paskui pradėdami atlikti užsakomieji tyrimai*“. Taigi teigtina, jog regionuose, kur yra tik viena kolegija, realizuojanti įvairių krypčių programas, vyksta glaudesnis kolegijų akademinės bendruomenės ir darbdavių bendradarbiavimas.

Kolegijų akademinė bendruomenė iškėlė dar vieną problemą, kur labai ryškus neefektyvus bendradarbiavimas arba santykio nebuvimas tarp koleginio aukštojo mokslo institucijų, darbdavių bei vyriausybės. Yra atvejų, kai į kolegijas kreipiasi darbdaviai dėl jiems iškilusio tam tikros kvalifikacijos specialistų poreikio, akademinė bendruomenė gali greitai parengti programas ir pradėti mokymo procesą, tačiau išryškėja biurokratinė vyriausybės sistema, dėl kurios yra labai vilkinamos studijų programų vertinimo ir registravimo procedūros. Tad respondentai teigia, kad „*per uždelstą veltui laiką gali pasikeisti ir specialistų poreikis*“. Taigi tai rodo, jog vyriausybė, prisiimdama sau visą aukštojo mokslo reguliavimą, kartais stabdo glaudesnių darbo rinkos ir koleginio aukštojo mokslo institucijų bendradarbiavimą.

Apibendrinant galima teigti, kad užsakomųjų tyrimų nevykimo priežastys yra abipusės: verslo atstovai nėra suinteresuoti, o kolegijų bendruomenei tuomet sunku pristatyti savo galimybes arba reikia tai daryti už mažesnę atlygį, dažnai pirmus kartus net ir nemokamai. Tačiau tai vėl skatina neigiamas pasekmes, kadangi ir kitus kartus verslo atstovai kreipiasi į kolegijų bendruomenes dėl galimybės nemokamai jiems atlikti reikalingus tyrimus.

Kolegijų akademinės bendruomenės bendradarbiavimo su socialiniais partneriais aspektai. Kolegijų akademinė bendruomenė prireikė laiko, daug kokybiško ir atkaklaus darbo tam, kad įgytų pasitikėjimą visuomenėje, tarp socialinių partnerių: juk dažniausiai ryšio užmezgimas, kontakto palaikymas pirmiausiai vyksta kolegijos bendruomenės iniciatyva. Dabartinė situacija yra jau žymiai kitokia: regioninių valstybinių kolegijų respondentai teigia, kad „*su kai kuriais socialiniais partneriais bendradarbiavimo ryšiai yra labai glaudūs*“. To pasiekta gerai parengtų absolventų dėka, tiriamieji teigia „*kad yra tokių įmonių, kur dirba vien tik jų studentai, o jei atsiranda laisva darbo vieta – vėl kreipiamasi į kolegijos administraciją dėl absolventų ar paskutinio kurso studentų*“. Tarptautinėse regioninėse įmonėse yra ypač reikalingi studentai, dalyvavusieji tarptautiniuose studijų mainuose.

Pastaruoju metu yra tam tikrų požymių, kad darbdaviai taip pat bando užmegzti bendradarbiavimo ryšius su kolegijomis, tačiau daugiau dėl, taip teigia ir respondentai, savo poreikių tenkinimo: vienoje iš tyrime dalyvavusių regioninių kolegijų pradėta vykdyti nauja mechatronikos studijų programa. Ją nuo pradžios iki galo buvo suinteresuoti parengti darbo rinkos atstovai, tad už atliktą darbą nereikalavo jokio piniginio atlygio. Tokie atvejai kol kas yra tik pavieniai (kitoje kolegijoje panašiai buvo pradėta vykdyti autoelektronikos studijų programa).

Regioninėse valstybinėse koleginių aukštojo mokslo institucijose stebimi daug glaudesni bei artimesni ryšiai su socialiniais partneriais. Tam, matyt, įtakos turi regioninis kolegijų išdėstymas – kiekviename regione po vieną kolegiją.

Glaudesnio santykio su darbdaviais siekiama ir per vykdomus bendrus projektus, kurie atneša naudos tiek kolegijai (savęs ir savo veiklos pristatymas, informacijos skleidimas, ryšių užmezgimas), tiek dalyvaujančiai įmonei (gauti tam tikrą galutinį sukurtą produktą), taip pat užmezgami glaudesni bendradarbiavimo santykiai. Taigi tam, kad kolegijų veikla būtų pastebėta ir įvertinta, turi pereiti ne tik tam tikras laiko tarpas nuo jų įsteigimo, bet ir reikalingas bendruomenės motyvuotas atkaklumas. Respondentų teigimu, užmezgus ryšius „*atsiranda pasitikėjimas, tuo labiau kad socialiniams partneriams kolegijų studentai teikia tiesioginę naudą, pavyzdžiui, rašydami baigiamuosius darbus atlieka tyrimus ar net sukuria produktą – tinklalapius*“.

Analizuojant tyrimo duomenis išryškėja vienas iš koleginių aukštojo mokslo institucijų bei darbdavių santykio aspektų – bendradarbiavimo su socialiniais partneriais palaikymas yra kolegijų akademinės bendruomenės kūrybos išraiška: visos kolegijos turi ne tik panašias/tokias pačias bendradarbiavimo formas (pvz., Karjeros dienos), bet ir daug skirtingų, įvairių. Valstybinės regioninės kolegijos respondentai vardijo tokias bendradarbiavimo, socialinės

partnerystės, formas: „tradicškai kiekvienais metais organizuojamos diskusijos prie apvalaus stalo po baigiamųjų darbų gynimo, susitikimai, Karjeros (darbdavių) bei atskaitomybės visuomenei, socialiniams partneriams dienos, pastarosios tampa didžiuliais miesto renginiais; turizmo ir viešbučių administravimo specialybės studentai nuolat regiono, miesto moksleiviams organizuoja nemokamas ekskursijas; socialiniams partneriams rengiamos spaudos konferencijos – apskritai, tai yra gyvas, natūralus, tikras, kur kas didesnis procesas, negu kartais po to mokame sudėti į ataskaitas.“ Visi tie bendradarbiavimo būdai kyla iš noro būti matomiems, žinomiems, patraukliems.

Dažna kolegija bando formuoti ir puoselėti savas bendradarbiavimo su socialiniais partneriais tradicijas. Žinoma, lengviau sekasi toms koleginio aukštojo mokslo institucijoms, kuriose tai bent iš dalies likę nuo aukštesniųjų mokyklų laikų. Taigi kalbant apie privačias kolegijas pažymėtina, kad kai kurios iš jų turi savas, nusistovėjusias tradicijas, tačiau tam įtakos turi ir tas veiksnys, jog žemiau minimos kolegijos steigėja yra Lietuvos kooperatyvų sąjunga, kurią jau galima traktuoti kaip socialinį partnerį. Bendradarbiavimas yra abipusis, o respondentų teigimu, socialiniai partneriai turi gal net didesnę naudą, kadangi „kolegijos akademinė bendruomenė veda daug mokymų kooperatyvų darbuotojams ir atlieka jiems reikalingus taikomuosius tyrimus“. Tuomet socialiniai partneriai įsipareigoja įdarbinti bei priimti studentus atlikti praktikos. Vadinas, tai yra labai naudinga patirtis, kuri turėtų būti inspiruojama kiekvienoje koleginio aukštojo mokslo institucijoje.

Daugelyje kitų tyrime dalyvavusių privačių kolegijų (gal ir dėlto, kad turi savų finansinių lėšų, gali jomis laisviau disponuoti) vis dėlto ieškoma, respondentų teigimu, tokių „formų, kurios mums (kolegijai) yra naudingos“.

Užmegzti koleginio aukštojo mokslo institucijų bei darbo rinkos institucijų bendradarbiavimo/socialinės partnerystės santykiai duoda abipusę naudą. Nors analizuojant tyrimo duomenis pastebima, jog valstybinėms kolegijoms (gal net labiau regioninėms) socialiniai partneriai teikia naudą tiek remdami įvairius konkursus, įsteigdami prizus (tiriamųjų teigimu, socialiniai partneriai skatindami ir palaikydami įvairias studentų verslo idėjas „parengia vertingus prizus, pavyzdžiui, tai būna produktai, kuriais jie prekiauja ar kuriuos gamina“), netgi padėdami sukurti materialinę bazę techninėms studijų programoms realizuoti (pažymėtina, kad nei viena iš privačių kolegijų nerealizuoja daugiau materialaus pagrindo reikalaujančių techninės krypties studijų programų). Taigi privačiosios kolegijos minėtais dalykais geba apsirūpinti pačios, kadangi laisviau gali disponuoti savo finansiniu biudžetu. Kita vertus, kolegijų bendruomenės atliekami tyrimai verslui, organizuojami kvalifikacijos kėlimo

kursai, mokymai – tai lyg ir nėra tiesioginė finansinė parama, o tiesiog atlygis už atliktą darbą.

Tyrimo respondentų manymu tai, kad kolegijų akademinė bendruomenė yra reikalinga socialiniams partneriams/kitiems darbdaviams rodo „kolegijų akademinės bendruomenės narystė darbdavių, profesinėse, Prekybos, pramonės ir amatų rūmų asociacijose; kvietimas nuolat dalyvauti įvairiausiose konferencijose, renginiuose, klausimų aptarimuose.“ Pridurtina, jog Šedžiuvienė, Valentienė (2004), analizuodamos socialinės partnerystės sistemą (remiasi Šiaulių kolegijos patirtimi), išskiria 4 socialinių partnerių išteklių, skiriamų kolegijai, grupes: finansinę, materialinę-techninę, intelektinę, žmogiškąją.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad valstybinės kolegijos, ieškodamos ir būdamos labiau suinteresuotos papildomomis lėšomis, geba surasti įvairių būdų, kaip palaikyti bendradarbiavimą su darbo rinkos institucijomis. Visgi teigtina, jog tai labai priklauso nuo akademinės bendruomenės iniciatyvos, kylančios iš vidinės motyvacijos.

Kalbant apie socialinės partnerystės problemas, vis dėlto kai kurių respondentų teigimu, bendradarbiavimas su socialiniais partneriais vertintinas gerai tik formaliu lygmeniu: nors ir yra visos reikalingos struktūros, tačiau realiai bendradarbiavimas vyksta tik vidutiniškai, kadangi praktiškai nėra jokių realių investicijų – nei kuriamos laboratorijos, nei investuojama į pačias studijas. Labai dažnai nėra atgalinio ar net pirminio ryšio iš darbdavių, respondentų manymu, „*būtent dėl užsakymų parengti tam tikrus specialistus*“.

Respondentai išryškino ir kitas kylančias problemas: darbdaviai per įvairius susitikimus, tarybos posėdžius dažnai priekaištuoja kolegijoms dėl jų vykdomų programų, tačiau patys net nekuria profesijų paveikslų, nenustato būsimam specialistui reikalingų kompetencijų – tai iš bendro išsprusimo atlieka pati akademinė bendruomenė. Respondentai teigia, kad „*kolegijų tarybos kaip visuomeninės globos ir priežiūros institucijos viena iš pagrindinių funkcijų yra rūpinimasis kolegijos finansavimu arba paramos teikimu, tačiau iš tikrųjų tos realios paramos nesulaukiam. Ir tą pabrėžia daugelio kolegijų vadovai*.“ Kai kurių respondentų nuomone, pernelyg didelis prisitaikymas prie darbdavių įgeidžių pastaruosius išlepina.

Taigi galima teigti, kad koleginio aukštojo mokslo institucijų akademinėi bendruomenei tenka didelis ir sunkus krūvis: numatyti darbo rinkos institucijų poreikius dėl specialistų, būsiančių reikalingų po kelių metų, nustatyti jiems reikalingas kompetencijas, kurti naujų profesijų paveikslus, kurių kartais negalima net realizuoti dėl ribotų profesijų klasifikatoriaus galimybių. Akivaizdu, kad šia našta turi dalintis vyriausybė, darbdaviai ir koleginio aukštojo mokslo institucijos.

Išvados ir pasiūlymai

Socialinė partnerystė – koleginio aukštojo mokslo ir darbo rinkos institucijų – dažniausiai yra palaikoma kolegijų akademinės bendruomenės iniciatyva, ypač tokiu principu yra vykdomi užsakomojo pobūdžio taikomieji tyrimai. Pažymėtina, kad regioninės valstybinės kolegijos minėtus tyrimus atlieka dažniau, matyt, tai lemia regioninis kolegijų išdėstymo principas, kuris leidžia užmegzti glaudesnius bendradarbiavimo santykius su darbdaviais. Didžiuosiuose miestuose esančios kolegijos konkuruoja ne tik tarpusavyje, tačiau ir su apklausų/tyrimų agentūromis, į kurias, respondentų teigimu, dažniausiai kreipiasi darbo rinkos atstovai. Tuo tarpu privačios kolegijos nėra labai suinteresuotos atlikti užsakomuosius tyrimus.

Siekiant kurti konkurencingą žinių ekonomiką turi būti palaikomas/reguliuojamas glaudus bendradarbiavimo santykis tarp aukštojo mokslo, kaip organizacijos, darbo rinkos institucijų bei vyriausybės, kadangi atlikto ir straipsnyje pristatyto tyrimo duomenys rodo, kad pastaruoju laikotarpiu didžiausia atsakomybė tenka koleginio aukštojo mokslo institucijoms. Taigi Vyriausybė, visų pirma, turi priimti ir turėti aiškią taikomųjų tyrimų strategiją bent 5 metams į priekį, kurioje būtų apibrėžta aiški struktūra (kokios dar nėra iki šiol), kaip kolegijos turi atlikti taikomąjį tyrimą, numatytos svarbiausios tyrimų kryptys, susietos su regioninėmis, nacionalinėmis ar net ir tarptautinėmis tendencijomis.

Svarbu apibrėžti, kaip turi būti organizuojama tiriamoji veikla: centralizuotai ar decentralizuotai, ar taikant mišrųjį būdą. Šiuo metu Lietuvos koleginio aukštojo mokslo institucijose tyrimai vyksta decentralizuotai: dažniausiai atskirų skyrių lygmeniu, bendruomenės narių grupių ar net atskirų personalo narių, kurių pastangos priklauso nuo to, ar jie geba gauti tyrimų užsakymus ir juos tinkamai atlikti. Aiškiai matyti, kad decentralizacija didelės naudos neduoda, tad galima taikomųjų tyrimų atlikimą organizuoti centralizuotai. Tam, kad vyktų kokybiška, nuosekli veikla, be abejo, vėlgi reikalinga ilgalaikė taikomųjų tyrimų strategija.

Atsižvelgiant į Neuniversitetinių aukštųjų mokyklų Europos tinklo (Research..., 2009) tyrimo duomenis teisės aktuose, kurie reglamentuoja Lietuvos aukštąjį mokslą, siūlomoje sukurti Taikomųjų tyrimų strategijoje, turi būti numatyti įvairūs (pavyzdžiui, įsteigtų fondų, inspiruojamų programų) taikomųjų tyrimų finansavimo šaltiniai, ypač daugelyje Europos šalių (Šveicarijoje, Danijoje, Suomijoje, Vokietijoje, Prancūzijoje ir kt.) pasiteisinantis sisteminis finansavimas per įvairias programas.

Stiprinant taikomųjų tyrimų atlikimą Lietuvoje galima remtis sėkminga kitų Europos šalių patirtimi. Pirma, išanalizavus Danijos, Prancūzijos naudojamus tyrimo instrumentus, mūsų šalies regioninėse kolegijose, jau ir dabar vykdančiose pavienius darbdavių užsakomuosius tyrimus, galima būtų įkurti ir konsoliduoti žinių centrus, bendradarbiaujančius su universitetais. Bendradarbiavimas reikalingas tam, kad būtų sutelktas didesnis mokslinio personalo potencialas. Žinių centrai orientuotųsi į verslo sektoriaus ir visuomenės poreikį, prisidėtų prie to, kad mokslo žinias paverstų į naujus produktus ir paslaugas, o dėstytojai ir studentai padidintų savo žinias ir įgūdžius.

Antra, remiantis Vokietijos kolegijų (Fachhochschule) atliekamų taikomųjų tyrimų patirtimi, galima tiesiog suburti didesnes tyrinėjimo grupes, kuriose būtų nustatytas reikalingas aukščiausių kompetencijų tyrėjų – profesorių (ar mokslo daktarų) ir vidutinės grandies tyrėjų skaičius. Dažnai šių grupių narių skaičius priklausytų nuo taikomojo tyrimo imties.

Problema, kylanti apskritai visose kolegijose dėl tyrimų atlikimo, yra per didelis dėstytojų kontaktinių valandų krūvis. Tad siekiant, kad koleginio aukštojo mokslo institucijose kokybiškai vyktų mokslo taikomoji veikla, rekomenduotina: a) privačių kolegijų vadovybė bei atsakingi Lietuvos Respublikos švietimo ministerijos asmenys turėtų atsižvelgti į minimą problemą ir į planuojamą dėstytojų metinį krūvį įtraukti ne tik kontaktines darbo su studentais valandas, bet ir valandas, skirtas mokslo taikomajai veiklai. Tai būtų galima daryti diferencijuotai, pavyzdžiui, atsižvelgus į turimus atestacijos rezultatus ar pareigybes (docentų, lektorių); b) Studijų kokybės vertinimo centras turėtų patikslinti jo kompetencijai priklausančius atitinkamus teisės aktus (pavyzdžiui, Mokslinės produkcijos formaliojo vertinimo metodiką), kuriais vadovaujasi išoriniai kolegijų vertintojai.

Išanalizavus kolegijų akademinės bendruomenės požiūrį į bendradarbiavimą su socialiniais partneriais pažymėtinos ne tik didžiulės jos dedamos pastangos, tačiau ir bendravimo formų bei būdų gausa. Visos kolegijos turi ne tik panašias/tokias pačias bendradarbiavimo formas (pvz., Karjeros dienos), bet ir daug skirtingų, įvairių. Atlikto ir pateikto straipsnyje tyrimo duomenys rodo, kad ypač aktyvios yra valstybinės regioninės kolegijos, kur bendradarbiavimas su socialiniais partneriais yra glaudesnis už, pavyzdžiui, Vilniaus miesto kolegijų. Taigi tyrimo rezultatai rodo, kad išorinė koleginio aukštojo mokslo diversifikacija (privačios – valstybinės, socialinės – techninės, regioninės – didžiųjų miestų kolegijos) turi įtakos bendradarbiavimo su socialiniais partneriais, kitais darbdaviais pobūdžiui.

LITERATŪRA

- Gumuliauskienė, A.; Šedžiuvienė, N. (2002). Non-university study programmes: the viewpoint of students and the social partners. *Pedagogika*, t. 56, 86–95.
- Hazelkorn, E.; Huisman, J. (2008). Higher Education in the 21st Century – Diversity of Missions. *Higher Education Policy*, Vol. 21, No 2, June, 147–150. DOI: 10.1057/hep.2008.10.
- Higher education in Lithuania. White Paper: The EU PHARE programme „Lithuanian higher education reform“. (1999). Vilnius: Ministry of Education and Science of the Republic of Lithuania.
- Formal assessment methodology of the production of scientific and higher education institutions. (2006). Retrieved September 5, 2009. Available from internet: <http://www.skvc.lt/files/produkcija/Formaliojo-vertinimo-metodika.doc>
- Research at Universities of Applied Sciences in Europe. Conditions, Achievements and Perspectives. (2009). University of Twente: Center for Higher Education Policy Studies.
- Salmi, J. (2003). Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education. *Higher Education in Europe*, Vol. XXVIII, No. 1, 65–69. DOI: 10.1080/0379772032000110125.
- Šedžiuvienė, N.; Valentienė, D. (2004). Social partnership: a new approach to quality of studies. *Applied scientific research in Lithuanian colleges*, No. 1, 61–70. Kaunas: Kaunas College Publishing Center.
- Teixeira, P.; Amaral, A. (2001). Private Higher Education and Diversity: An Exploratory Survey. *Higher Education Quarterly*, Vol. 55, No. 4, October, 359–395.
- The World Bank. (2002). *Constructing Knowledge Societies: New Challenges for Tertiary Education*. Washington, D. C.: The World Bank.
- Van Vught, Frans. (2008). Mission Diversity and Reputation in Higher Education. *Higher Education Policy*, Vol. 21, No 2, June, 151–174. DOI: 10.1057/hep.2008.5.
- Vukasović, M. (2003). Student Perspectives on Higher Education as a Factor in the Founding of Knowledge Societies. *Higher Education in Europe*, Vol. XXVIII, No. 1, April, 75–78. DOI: 10.1080/0379772032000110143.
- Žibėnienė, G. (2007). *Applied scientific research: the analysis of Lithuanian colleges*. Retrieved September 6, 2009. Available from internet: www.klvk.lt/gallery/_klvk/konferencija/01_zibeniene.pdf

Relationships between external diversification-conditioned non-university higher education establishments and labour-market institutions

Vida Navickienė

SUMMARY

This article offers a brief analysis of scientific literature which shows the relationship between higher education institutions, the labour market and the government. It presents a qualitative study on the attitudes of the academic communities of non-university higher education institutions (colleges) to cooperation with representatives of the labour market. The article highlights the problem of a frequently passive attitude of labour market representatives towards cooperation with colleges, which is seen as an impediment to the development of a competitive

knowledge economy. In addition, it looks at the system of government bureaucracy which prevents closer relationships between non-university higher education institutions and the labour market. The results of the survey show that maintaining relationships with the labour market is the initiative and inner motivation-driven creative expression of the academic community of non-university higher education establishments.

INFORMACIJA APIE AUTORE

Vida Navickienė

Tarptautinės teisės ir verslo aukštosios mokyklos lektorė, Vilniaus pedagoginio universiteto socialinių mokslų srities (edukologijos krypties, švietimo vadybos šakos) doktorantė, kelių mokslinių straipsnių, tarp jų ir įtraukto į tarptautines CEEOL ir Index Copernicus duomenų bazes, autorė. Mokslinių interesų sritys: koleginiis aukštasis mokslas, aukštojo mokslo politika.